

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 20.10.2022

Kabul / Accepted: 28.11.2022

Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.55666/folklor.1192447

**FOLKLORİK KIYAFETLİ BEBEKLER ÜZERİNE NİTEL BİR
ÇALIŞMA**

Özlem BAŞ* & Fahri TEMİZYÜREK** & Özkul ÇOBANOĞLU***

Öz

Bu çalışma koleksiyon nesnesi olarak biriktirilmiş çeşitli Türk ve dünya kültürü imajları olan folklorik kıyafetli yapma bebeklerin alan yazında yer alması açısından önem teşkil etmektedir. Okuyucular farklı ülkelerdeki ve Türkiye'nin farklı bölgelerindeki bebeklerin fotoğraflarını inceleyerek folklorik kıyafetler hakkında fikir sahibi olabileceklerdir. Gerek turizm gerek de kültürel diplomasi nesnesi olarak yapma bebeklere dikkat çekmeyi amaçlayan araştırma nitel araştırma deseninde doküman incelemesidir. Araştırmanın veri kaynaklarını dünyanın çeşitli ülkeleri ile Türkiye'de farklı şehirlerden temin edilmiş folklorik kıyafetli 70 adet bebek oluşturmaktadır. Ölçüt örnekleme esas alınarak oluşturan veri kaynaklarında ölçüt, bebeklerin yapıldıkları coğrafyaya özgü kıyafetler giydirilmiş olmasıdır. Veri kaynağı olan bebeklerin 26 tanesi Türk, 44 tanesi yabancıdır. Bebekler, Avrupa coğrafi ve kültürel bölgesi, Balkan coğrafi ve kültürel bölgesi, Asya coğrafi ve kültürel bölgesi ile Amerika coğrafi ve kültürel bölgesi olmak üzere dört kategoride incelenmiş ve farklı adlandırmalarla kodlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre bebekler temin edildikleri coğrafi bölgenin yaşam kültürü hakkında bilgiler vermektedir. Bu çalışmada İrlandalı Amy bebeğin gözlerinin açılır kapanır olması, Leyla Hanım'ın yetişkin görünümüne ve kıyafetlerine rağmen Bahar bebeğin daha çocuksu görünümü ve Huysuz Virjin kod isimli bebeğin yüz ifadesi bu porselen bebekleri birbirinden ayırtıran özelliklerdir. Bu doğrultuda yapıldığı yüzyılın temel sanat akımlarının ve modasının etkisiyle porselen bebeklerin bazıları yetişkin temsilde bazıları ise çocuksu niteliktedir ayrıca Huysuz Virjin bebeğinin asık suratlı olmasının temel sebebi karakter bebeği olarak değerlendirilmesiyle açıklanabilir. Porselen olmayan dünya bebeklerine bakıldığında, kategorilerine göre hangi coğrafyadan temin edilmişse o bölgede yaşayan ulusların etnik kimliklerini temsil edici fiziksel özellikler (gözler, ten rengi, saç rengi vb.) ve kültürel semboller bulunan kıyafetler görülmektedir. Bebekler kendi tarihinin modasını gerek saç gerek de kıyafetlerle temsil etmektedir. Folklorik Türk bebeklerinde baş bağlama sosyal statüyle ilgili önemli veriler sunar. Baş bağlama farklı bir tipi Bulgar Güllü kodlu Balkan kökenli bebekte de görülmektedir. Bu detay Bulgaristan'da var olan Türk ve Müslüman kültürünün etkisini düşündürse de bu bebekteki baş bağlama stili Müslüman kadınlara özgü değildir. Anadolu kadınının kıyafetinin en ihtişamlı bölümü olan baş süslemesinin güzel örnekleri bütün yöresel kıyafetli bebeklerimizde görülmektedir. Avrupa'daki porselen bebeklerin muadili olabilecek kadar el emeği isteyen bir bebek türü de Türkiye'de kitre bebektir. Kitre bebeğin yüzü özel bir malzemenle yapılmış olmakla birlikte plastikten daha kaliteli bir ham madde sunar.

Anahtar Kelimeler: Folklorik bebek, porselen bebek, kitre bebek, Türk ve dünya kültürü

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Ankara, Türkiye. ozlembas@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0716-103X

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü, Ankara, Türkiye. fahri@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0497-1045

*** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, Ankara, Türkiye. ozkul@hacettepe.edu.tr ORCID:0000-0002-1409-4197

A QUALITATIVE STUDY ON DOLLS IN FOLKLORIC DRESSES

Abstract

This study is important in terms of including the dolls in folkloric dresses, which are various Turkish and world culture images collected as objects of collection, in the literature. Readers will be able to have an idea about folkloric dresses by examining the photographs of dolls from different countries and from different regions of Turkey. The current study aiming to draw attention to dolls as objects of both tourism and cultural diplomacy employed the document analysis, one of the qualitative research designs. The data sources of the study consist of 70 dolls in folkloric dresses, which were obtained from different cities in Turkey and different countries of the world. In the data sources constructed on the basis criterion sampling, the criterion is that the dolls are dressed in clothes specific to the geography in which they were made. Of the dolls, which are the data sources of the current study, 26 are from Turkey and 44 are from abroad. The dolls were examined in four categories as European geographical and cultural region, Balkan geographical and cultural region, Asian geographical and cultural region and American geographical and cultural region and coded with different namings. The results of the study give information about the dolls and the life culture of the geographical region they are obtained from. In this study, some features that distinguish these porcelain dolls from each other were found such as opening and closing eyes of the Irish doll Amy, the more childlike look of the doll Bahar despite the adult look of the doll Leyla Hanım and the facial expression of the baby named Huysuz Virjin. In this connection, with the influence of the basic art movements and fashion of the century in which they were made, some of the porcelain dolls are in adult look and some are more childlike and the main reason why the doll Huysuz Virjin is sullen can be explained by its being a character doll. When the non-porcelain world dolls are examined, it is seen that they are dressed in clothes with physiological features (eyes, skin colour, hair colour, etc.) and cultural symbols representing the ethnic identities of the nations living in that region. Dolls represent the fashion of their own history, both with hair and clothes. Head scarves worn by folkloric Turkish dolls provide important data on social status. A differently tied headscarf is also seen in the Balkan origin doll coded as Bulgar Gülü. Although this detail suggests the influence of Turkish and Muslim culture in Bulgaria, the headscarf tying style in this doll is different from the ones used by Muslim women. Beautiful examples of head ornamentation, which is the most magnificent part of the Anatolian woman's dress, can be seen in all our dolls in local clothes. Another type of doll that requires as much hand labour as porcelain dolls in Europe is the kitre doll in Turkey. The face of the kitre doll is made of a special material which is of higher quality than plastic.

Keywords: Folkloric doll, porcelain doll, kitre doll, Turkish and world culture

Giriş

Günümüzde oyuncak bebek sadece oynamak için kullanılma amacının ötesine geçerek önemli bir turizm ve koleksiyon nesnesi olmuştur. Bir oyuncak bebek dikkatli incelendiğinde toplumun inanç sistemi, kültürü, sosyoekonomik durumu hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan kültürel bir bellek olma özelliği taşıyabilmektedir (Güven, 2018). Folklorik kıyafetli yapma bebekler, el yapımı ya da hazır plastik bebeklere geleneksel giysilerin giydirilmesi ile oluşturulan kültür ürünleridir (Sakin 2016). Her toplum kültürel simgelerini nesilden nesile aktararak varlığını devam ettirir. Yaşanılan coğrafya kültürel öğelerin ortaya çıkmasında doğrudan etkiye sahiptir. Bunu gerek o ülkenin mimarisi, gerek giyim tarzı gerekse yaşam tarzından gözlemleyebilmekteyiz. Kültürel kıyafetler giydirilmiş bebekler hem bir turizm nesnesi hem de tüm dünyada son zamanlarda büyük moda akımı haline gelen sanatsal bebeklerin tasarımında orijinal örnekler sunmaktadır.

Tarihte ilkel toplumlarda oyuncak bebekler, bir büyü aracı olarak görülmüş ve insan ruhunu sembolize ettiği düşünülmüştür. Kültürel ve toplumsal birçok öğeyi içerisinde barındıran oyuncak bebeklerin ait olduğu sosyal topluluğun günlük yaşamına dair birçok bilgiyi barındırdığı anlaşılmaktadır (Güven, 2018). Eski Yunan ve Roma medeniyetinde evlenme yaşına gelen kızlar, yapma bebeklerini tapınaklara bırakarak daha fazla çocuksu şeylere ilgi duymadıklarını topluma bu yolla iletmekteydiler. Ayrıca yapılan kazılar sonucu, oyuncakları ölen çocuklarla birlikte gömme geleneği birçok kültürde görülmektedir (Aktaran, Begiç, 2016). Kızılderili bebekler çocuklara bazı spiritüel öğeleri öğretmek amacıyla hediye edilirken Japon kültüründe bebekler bir oyun nesnesinden çok, festival figürü olarak yer edinir. Avrupa'da ise bebekler kimi zaman bir oyuncak kimi zamansa yetişkinlere hitap eden birer koleksiyon nesnesi olarak kullanılmaktadır (Manav, 2020).

Oyuncakçılık, dünyada büyük oranda zanaat geleneğine dayalı olarak gelişmiştir. Soylu ve varlıklı ailelerin çocukları için yapılan oyuncaklar, zaman içinde sosyal değişim ve endüstriyel gelişimle seri üretilen, kolay erişilebilen bir hâl almıştır (Akbulut, 2009). Oyuncak bebeklere ve bebek evlerine ilişkin dünyadaki müze sayısında da önemli bir artış vardır. Öncelikle ABD'de sayıları artan bu müzelere İngiltere, Fransa ve Almanya'da da rastlanmaktadır (Karadeniz ve Atar, 2017). Genel olarak, bebeklerle ilgili araştırmalar moda bebekler etrafında toplanmıştır. Özellikle Barbie bebekleri hakkında pek çok yazı yazılmış ve birçok açıdan bu bebekler analiz edilmiştir (Acosta-Alzuru, 1999: 14). Kuzey Amerika imgelerinin ve ürünlerinin ulus ötesi metalara dönüşmesi ve küreselleşme sürecinde dünya çapında dolaşımı, kültürlerin homojenleşmesine ilişkin endişeleri artırmıştır (Macdougall, 2003). Küreselleşme, kültürel emperyalizm ve turistikleşme gibi etkenler, kültürel mirasın yok olma tehlikesini ortaya çıkarmıştır (Yanar ve Karadeniz, 2020). Her biri kendi ülkesi için kültürel miras öğeleri taşıyan oyuncak bebekler aynı zamanda dünya tarihi hakkında da birtakım bilgiler vermektedir. Manav (2020: 14-22) tarihte oyuncak bebek kültürünün gelişimini şu şekilde özetlemektedir:

Tarihte ilk oyuncaklara Mısır'da rastlanması gibi bilinen ilk bebekler de bu kültüre aittir. 14. yüzyılın başlarında, "fashion doll" adı verilen bebekler dönemin moda anlayışını yansıtan, çocuk oyuncakı olmaktan çıkıp yetişkinlerin ilgi alanına girebilmiş bebekler olmuşlardır. Ahşap kullanılarak Rusya'da Matruşkalar, Uzakdoğu'da ise Kokeshi bebekleri üretilmiş ve kültürel özelliklerini yitirmeden günümüze kadar gelebilmişlerdir. 18. yüzyılda çocuklar yetişkinlerin küçük birer kopyası gibi giydirildiği için bebeklerin giyiminde de bu özellik göze çarpmaktadır. Oyuncak bebekler her daim var olmalarına rağmen bebeklerin asıl kendine ait bir dünyasının olduğu dönem 19. yüzyılda başlamaktadır. O zamana dek yetişkinlerin kopyaları gibi giydirilen oyuncak bebeklerin yanına bebek figürleri (baby doll) de eklenmiştir. Ünlü oyuncak firması Mattel, "Baby Pattaburp" adıyla 1964'te piyasaya çıkardığı oyuncak bebekle "baby doll"un ilk örneklerini modernize etmiştir. 20. yüzyılın getirdiği teknik gelişmeler tıpkı bu bebekte de olduğu gibi plastik kullanımıyla göze çarpmaktadır. Böylece zanaatkarlar/oyuncakçılar, dayanıklı bir malzeme edinmişlerdir. Uzun süren bir uğraş sonucunda, ikonik bebek Barbie 1960 yılında üretilmiş, ilk reklam filminin sonunda bir gelinlik ile gösterilmiş ve uzun yıllar boyunca büyük ilgi görmüştür. 60'larda Barbie, erkek çocukları ile eşit fırsata sahip olabilecekleri bir çok iş kıyafeti ile piyasaya sürülmüş, gelen istekler üzerine erkek Ken bebek üretilmiştir. 2000'lerde oyuncak bebek denildiğinde akla ilk gelen örneklerden olan Barbie, zamanla yeni vücut ölçüleri, saç ve ten renklerine kavuşmuştur.

Kültür nesnesi olarak bebek yapımının tarihine bakıldığında özellikle yüzyıllar boyunca yapım malzemelerinin geliştirilmesi ve moda akımlarından etkilenecek bu bebeklerin giydirilmeleri söz konusudur. Aslında folklorik kıyafetler giydirilmiş bebekler, kültürel diplomasi alanında ülkeleri temsil eden çekici bir turizm nesnesi hâline dönüşmüştür. Kültürel diplomasi, sanat, bilim, eğitim, teknik gibi alanlarda ülkelerin itibarını artırmak ve ortaklıklar kurmak amacıyla kültürel öğelerin sunumu olarak tanımlanabilir (Yağmurlu, 2019). Japonya’da mart ayında kutlanan bebek festivali Hinamatsuri, bu kültürel yansımanın önemli bir örneğidir. Festival kız çocuklarına atfedilmiştir (Manav, 2020). Eski Türklerde bebeklerle ilgili kültürel unsurlara bakıldığında Türklerin varoluşundan bu yana el yapımı bebekler ürettikleri anlaşılmaktadır. Begiç (2016) Türklerin Orta Asya’da oyuncak bebek yaptıkları ancak sonrasında İslamiyet’in etkisiyle bu geleneğin azaldığını; Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları döneminde küçük zanaat ustaları tarafından sürdürüldüğünü, Divanü Lûgat-it Türk’te yer alan “kudhurçuk” kelimesinin de “kız çocuklarının insan suretinde yaparak oynadıkları “bebek, kukla” tanımı, el yapımı bebeklerin İslamiyet sonrasında da kullanıldığını aktarmaktadır. Öte yandan günümüzde az da olsa Anadolu’nun birçok yerinde anneler çocukları için elinin altında bulunan malzemelerden bez bebek yapmayı sürdürmektedir. Anadolu’nun birçok yerinde el yapımı bebekler yöresel giysiler giydirilerek hediye olarak pazarlanmaya başlanmıştır. Böylece el yapımı bebekler unutulmamış ve Türk kültür zenginliği tanıtılmıştır.

Sakin (2016) hammadde ve artık parçaların yörenin giyim şekline göre ana hatlarda ve genel görünüşüne sadık kalınarak hazırlanmasıyla koleksiyonculara hitap eden teknik yapılmış folklorik Türk bebeklerini şu şekilde sınıflamıştır:

1. Kitre bebek
2. Elif bebek
3. Kayseri Yeşilhisar Soğanlı Bebeği
4. Adıyaman Besi bebeği
5. Muğla Çomakdağ bez bebekleri
6. Yöresel kıyafetli taş bebekler
7. Ardahan Damal bebeği
8. Bursa Keles bebeği
9. Kars Kağızman bebeği
10. Kastamonu Azdayav bebeği
11. Diğer folklorik bebekler

Bu çalışma koleksiyon nesnesi olarak biriktirilmiş çeşitli Türk ve dünya kültürü imajları olan folklorik kıyafetli yapma bebeklerin bilimsel bir çalışma ile incelenmesi açısından önem teşkil etmektedir. Okuyucular farklı ülkelerdeki ve Türkiye’nin farklı bölgelerindeki bebeklerin fotoğraflarını inceleyerek folklorik kıyafetler hakkında fikir sahibi olabileceklerdir. Gerek turizm gerek de kültürel diplomasi nesnesi olarak yapma bebeklere dikkat çekmeyi amaçlayan araştırmanın problem cümlesi “Folklorik kıyafetler giydirilmiş yapma bebeklerin özellikleri nedir?” sorusudur. Araştırmanın alt problemleri şu şekildedir:

1. Dünyada folklorik kıyafetler giydirilmiş yapma bebeklerin taşıdıkları özellikler nelerdir?
2. Türkiye’de folklorik kıyafetler giydirilmiş yapma bebeklerin taşıdıkları özellikler nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırma nitel araştırma modelinde doküman incelemesidir. Bu çalışmada yazılı materyaller dışında kalan tarihsel ve kültürel dokümanlar yoluyla veriler elde edilmiştir. Diğer doküman türleri içinde ele alınabilecek olan kültürel kıyafetler giydirilmiş oyuncak bebeklerin fotoğrafları verilerin sunumunda

kullanılmıştır. Fotoğrafların araştırmacılara sunduğu birkaç önemli avantaj vardır. Hem sözel olmayan davranışların incelenmesi bakımından hem de başka araştırmacılar tarafından çalışmanın farklı açılardan tekrar edebilmesi açısından kıymetli veriler sunar (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Veri Kaynakları

Araştırmanın veri kaynaklarını dünyanın çeşitli ülkeleri ile Türkiye’de farklı şehirlerden temin edilmiş folklorik kıyafetli 70 adet bebek oluşturmaktadır. Veri kaynakları araştırmacıların kişisel arşivinde yer almaktadır ayrıca fotoğrafları çekilmiş ve dijital ortama da görsel olarak aktarılmıştır. Ölçüt örnekleme esas alınarak oluşturulan veri kaynaklarında ölçüt, bebeklerin yapıldıkları coğrafyaya özgü kıyafetler giydirilmiş olmasıdır. Veri kaynağı olan bebeklerin 26 tanesi Türk yapımı olup 44 tanesi yabancı yapımıdır. Tablo 1’de bebeklerin temin edildiği ülke, bebeğin isimlendirilmesinde o ülkelerde yaygın kullanılan isimler veya Türkçe bağlantılı isimler yoluyla kodlamalar yer almaktadır.

Tablo 1. Veri Kaynaklarının Kodlanması

	Bebek Türü	Kod Adı
1	Yunanistan	Ampia
2	Yunanistan	Venus
3	Yunanistan	Adalet
4	Türkiye	Sarıköz
5	Yunanistan	Nikh
6	Çin	Gökkuşuğu
7	İtalya	Ediyone – Budyone
8	Güney Afrika	Rahip Tutu’nun Kızı
9	Bulgaristan	Omurtak Bebek
10	Macaristan	Hun Güllü (Gülhun)
11	Hollanda	Hollanda Çakırı
12	Rusya	Börüğüller
13	Türkiye / Karadeniz	Finduk Hanım
14	Türkiye / Özbekistan	Nasreddin Hoca
15	Türkiye	Satı Kadın
16	Türkiye	Damal Bebek
17	İspanya	Maviş
18	Slovakya	Slovak Güzeli
19	ABD	Novaho (Çeroki Çocuk)
20	Moğolistan	Ulan (Hanım) Ve Batur (Yiğit)
21	Türkiye / Turistik Eşya	Asos Kızı
22	İrlanda	İrlandalı Emi
23	Türkiye / Otantik	Koçançe Bebek
24	Türkiye / Bez Bebek	(Gül+ Şen) Bebek
25	Balkanlar	Paprika (Biber) Bebek
26	Türkiye / Kırgızistan	Kırgız Kızı
27	ABD	Düşgen Bebek
28	ABD	Kovboy Bebek
29-30	Türkiye / Kitre Bebek	Halile ve İbrahim
31		
32	Türkiye	

33	Kayseri Yeşilhisar Soğanlı	Yeliz Bebek – Ediz Bebek
34	Bebekleri	
35		
36		
37	Türkiye	Nevşehirli Sultan Gelin
38	Avrupa	İp Askılı Kuklalar – Hasan Kukla ve Kuklacı Güzeli
39	Türkiye	Temel Bebek
40	Belçika	Niko Ve Marie
41	Bulgaristan	Bulgar Gülü
42	Portekiz	Qui Qui
43	Çek Cumhuriyeti	Prag Kuklası
44	Rusya	Belarus Matruşkası
45	ABD	Wlat Disney Sindirellası
46	Türkiye	Belkız Kaynana- Hacı Gelin – Kutnu Teyze Üçlüsü
47	Türkiye	Pamuk Ana
48	Türkiye	Safranbolu Yörüğü
49	Gürcistan	Kafkas Güzeli
50	Almanya	Alman Kardeşler
51	Çek Cumhuriyeti	Çekyalı Eliska
52	Portekiz	Porto Bebek
53	Estonya-Letonya	Hofman Kızı
54	Balkan	Şengül Bebek
55	ABD	Cristmas Cini
56	ABD	Ponpon Bebek
57	Türkiye / Bez Bebek	Umut Bebek
58	Portekiz	Amirigumi (Tığ ve Şiş İle Yapılmış) Bebek
59	Türkiye	Askı Bebek
60	Türkiye	Şekerpere Bebek
61	Almanya	Bahar Bebek
62	Özbekistan	Özbek Bebek
63	Yugoslavya	Işıl ve Ufuk
64	Avrupa	Leyla Bebek
65	Avrupa	Huysuz Virjin (Karakter Bebeği)
66	ABD	Pueblolu Anita
67	Türkiye	Emete Teyze
68	Brezilya	Riolu Jale
69	Tayland	Padaung Kabile Bebeği
70	Küba	Dansçı Bebekler

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın analiz birimi olan dokümanlar folklorik kıyafetler giydirilmiş oyuncak bebeklerin fotoğraflarıdır. Bu bebeklerin toplanması araştırmacılar tarafından oluşturulan kişisel koleksiyona bağlı olarak yaklaşık yirmi yıl sürmüştür. Yıllar içinde araştırmacıların çeşitli ülkelere ziyaretleri ve ilgisi doğrultusunda biriken veriler öncelikle kodlanmıştır. Kodlama işleminde bebeklerin temsil ettiği kültürle

bağlantılı veya o ülkeyi simgeleyen bir karakterle ilişkili olan bir adlandırma yapılmıştır. Verilerin analizinde tümevarımcı analiz yöntemi kullanılmıştır. Tümevarımcı analizde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 249). Bu bağlamda veriler araştırmanın alt problemleri kapsamında Türkiye’den temin edilen bebekler ve dünyanın farklı ülkelerinden temin edilen bebekler olarak ikiye ayrılmıştır. Araştırmada Türk Halk Bilimi alanında bir profesör doktor ve Türkçe eğitimi alanında bir profesör doktordan uzman görüşü alınmıştır. Uzmanlar bebeklerin otantik özelliklerinden kişisel anlamlar çıkarmanın da önemi üzerinde durarak özellikle kıyafetler ve ülke bayrakları arasındaki renge dikkat çekmişlerdir.

Araştırmada inandırıcılık sağlamak amacıyla derinlik odaklı veri toplama stratejisi kullanılmıştır. Bunun için uzun yıllar ve farklı kültürlerle araştırmacıların etkileşimini sağlayacak bir birikimle koleksiyon oluşturulmuştur. Araştırmada aktarılabirlik sağlamak için amaçlı örnekleme yapılmış, kültürel kıyafetler giydirilmeyen oyuncak bebekler veri kaynaklarından çıkarılmıştır. Çalışmada tutarlılık incelemesi yapmak amaçlı Türk Halk Biliminden bir profesör doktor bulguları kontrol etmiştir. Ayrıca teyit edilebilirlik açısından bebeklerin kendileri kişisel arşivde olup fotoğrafları isteyen araştırmacılarla paylaşılmak üzere dijital olarak arşivlenmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın alt problemleri kapsamında verilerin analizinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. İncelenen dokümanlar fotoğraflar olarak sunulmuştur.

Araştırmanın birinci alt problemi “Dünyada folklorik kıyafetler giydirilmiş yapma bebeklerin taşıdıkları özellikler nelerdir ?” sorusuna cevap aramak için veri kaynakları coğrafi ve kültürel bölgeler kategorilerine ayrılarak gruplandırılmıştır.

1. Avrupa Coğrafi ve Kültürel Bölgesi

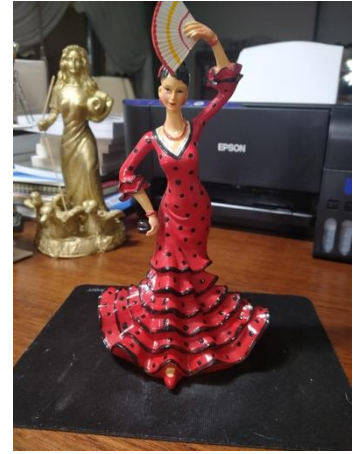
Bu başlık altında Avrupa’daki çeşitli ülkelerden temin edilmiş yapma bebeklere yer verilmiştir.

[Foto. 01] Ediyone Bütüylene

[Foto. 02] Hollanda Çakırı

[Foto. 03] Flemenko Bebek

Avrupa bebeklerinin çoğunun porselen olması coğrafya ve bebek yapım malzemesi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Foto 01 İtalyan kadın ve erkek figürlerinin kıyafetleri de ülkenin bayrak renkleriyle uyumludur. Kadın figürün saç modeli Avrupa’ya özgü önden ayrılmış döneminin saç modelidir. Hollanda Çakırı kodlu bebeğin tipik özelliği kafasının ve kollarının porselen olmasının yanı sıra Hollanda ayakkabıları dikkati çeker. Yerel işlemlerin bulunduğu kıyafetler de ülkeye özgü işlemleri içermektedir. Flemenko dans bebeği tipik kırmızı yerel kıyafetler giydirilmiş ve dans figürüyle temsil edilmiştir.

[Foto. 04] İrlandalı Amy

[Foto. 05] Alman Kardeşler

[Foto. 06] Qui Qui

İrlanda'ya özgü Amy bebek, koleksiyonerler için üretilmiştir ve bu amaçla bebek hazırlayan bir firmanın etiketini taşımaktadır. Ayrıca İrlandalı Amy bebeğin gözlerinin açılıp kapanması porselen bebeklerin biraz daha ilerlemiş versiyonuna örnek teşkil etmektedir. Diğer küçük boyutlu Alman porselen bebeklerin de boyutları küçük olmasına rağmen kıyafetlerindeki detaylarıyla titizlikle hazırlanmış olduğu dikkati çeker. Bu bebekler Almanya'da oldukça yaygındır. Foto 06'da Portekiz'in ünlü animasyon bebeği Qui Qui yer almaktadır.

[Foto. 07] Hofmann Kızı

[Foto. 08] Bahar Bebek

[Foto. 09] Leyla Hanım

[Foto. 10] Huysuz Virjin

Edeltraut Hofmann Almanya'da orijinal el yapımı bebeklerin markası olarak çok ünlüdür. Foto 07 Hofmann Kızı bu markadan adını alarak kodlanmıştır. Foto 07, 08, 09 ve 10'daki bebeklerin hepsi porselen olmasına rağmen özellikler ve kıyafetleri bakımından farklılıkları vardır. Foto 07 kat kat giydirilmiş folklorik bir bebek iken Foto 08'deki Bahar bebeğin çocuksu görünümünün daha ön planda olduğu, kıyafetleri ve yüz ifadesinden anlaşılmaktadır. Foto 09'daki porselen bebek hem büyük boyutlu olması hem de bir yetişkin gibi giydirilmiş olması sebebiyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Foto 11'deki Huysuz Virjin isimli bebek ise yüz ifadesinin mutsuz olmasından dolayı yazarlar tarafından bu şekilde kodlanmıştır. Foto 09 tüm detaylarıyla idealize ve yetişkin görünümünün bebeğe yansıtılması bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır.

[Foto. 11] Çekyalı Elisa

[Foto. 12] Prag Kuklası

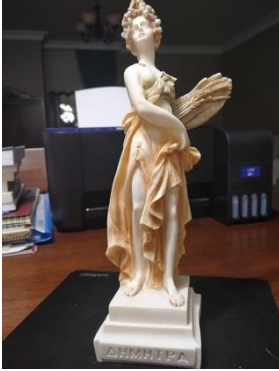

[Foto. 11] Yugoslav Kardeşler (Işıl ve Ufuk)

Foto 11 Çek Cumhuriyeti'ne özgü yerel kıyafetler giydirilmiş plastik bir bebektir. Yine Prag bölgesine özgü el kuklaları da o bölgeye yönelik hem turistik hem de otantik bebektir. Foto 11'de Yugoslavya'nın geleneksel kıyafetleri giydirilmiş bebekler görülmektedir.

2. Balkan Coğrafi ve Kültürel Bölgesi

Balkan coğrafyası birbirine yakın kültürlerin yer aldığı bir bölgedir. Bu bölgeden elde edilen bebeklerin yerel kıyafetlerindeki benzerlikler dikkati çeker. Türkiye Batı Trakya ile Balkan coğrafyası içerisinde yer almaktadır ancak araştırmanın alt problemlerinde yer alan tasnif gereği bu bölümde Türkiye'den bebek örneği yer almamıştır.

[Foto. 12] Ampia

[Foto. 13] Venüs

[Foto. 14] Adalet

[Foto. 15] Nikh

Yunan mitolojik bibloları: Beyaz taştan yapılmış bebeklerin turistik biblo olma özellikleri yanında renkli kıyafetleri ile dikkat çeker.

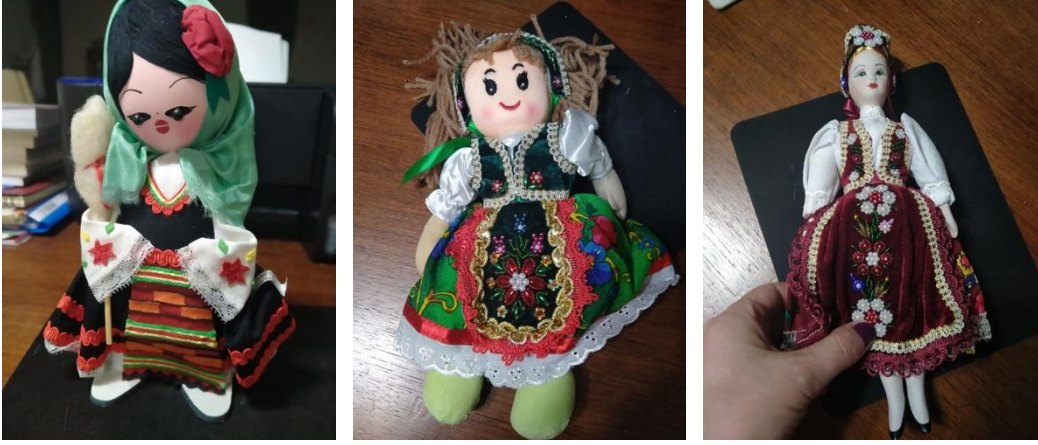

[Foto. 16] Slovak Güzeli.

[Foto. 17] Paprika (Biber) Bebekleri

Foto 16'daki Slovak Güzeli ile Edeltraut Hofmann orijinal el yapımı bebeklerin markası porselen bebekte yine kendini göstermektedir. Paprika yani biber bebekler ise Macaristan'dan temin edilmiş olup Balkan coğrafyasındaki ülkelere mal olmuştur.

[Foto. 18] Bulgar Gülü.

[Foto. 19] Şengül Bebek

[Foto. 20] Gülhun

Foto 18, 19, 20'deki bebekler yapım malzemeleri bakımından farklılık gösterse de Balkan kültüründeki bebeklerin etek üstü önlüklerini, dokuma ve işlemelerini, etek ve yelek kombinlerinin ortak özelliklerini sergilemektedir.

3. Asya Coğrafi ve Kültürel Bölgesi

[Foto. 21] Börigiller

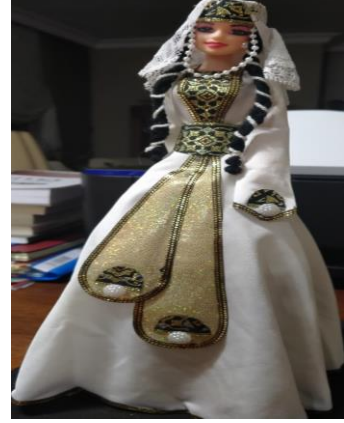
Rusların matruşka bebekleri bütün dünyada bilinen ve yaygın talep gören bir bebek tipidir. İç içe geçmiş ahşap oyma kutulara hazırlanan Börigiller bebekleri sarışın mavi gözlü tasvirleriyle Rus ırkını yansıtmaktadır.

[Foto. 22] Moğolistan Ulan ve Batur

[Foto. 24] Padong Bebek

[Foto. 25] Gürcistan Kafkas Güzeli

[Foto. 23] Özbek Hanım

[Foto. 24] Gökkuşığı Bebek

Asya coğrafi bölgesinden Foto 22 Moğolistan'dan Ulan (Hanım) ve Batur (Yiğit) bebekleri Çin'in ünlü Kokeshi bebeklerini andırmaktadır. Ahşap malzemeden yapılmış küçük bebeklerin yüz hatları da yine Moğol ırkını temsil etmektedir. Foto 23'te Özbekistan'a ait bebekte ise, başında geleneksel Özbek başlığı doppi ve bölgeye özgü renkli kumaşlar dikkati çeker. Çinli kadınların kıyafetlerini sembolize eden Foto 24'teki bebeğin sırtında küçük bir bebek daha vardır. Aynı detay Tayland bebeğinin kucağındaki çocuğunda da görülmektedir. Boyunlarına taktığı metal halkalarıyla ünlü Padong kabilesinden adını almıştır. Kafkas bölgesindeki halkların kıyafetlerini giymiş olan Foto 25'teki bebek ise Gürcistan'dan temin edilmiştir.

4. Amerika Coğrafi ve Kültürel Bölgesi

[Foto. 25] Çeroki Çocuk

[Foto. 26] Düşgen Bebek

[Foto. 27] Kovboy Bebek

[Foto. 28] Puebololu Anita

[Foto. 29] Yılbaşı Cini

[Foto. 30] Ponpon Kız

Amerika coğrafi ve kültürel bölgesine ait bebeklerde özellikle Foto 25, 26, 28 yerli Amerikalı halkları sembolize eder. Burada bebeklerin ten renginin de değiştiğini görmekteyiz. Özellikle Kızılderili bebeklerin kıyafetlerindeki tüyler de o kültürdeki bebeklerin mistik özelliklerine vurgu yapmaktadır. Modern çağ Amerikan bebekleri ise Foto 29'da Yılbaşı Cin'i gelenekselleşmiş olmakla birlikte, taraftar bebeği de Foto 30 Ponpon Kız ile Atlanta'dan temin edilmiştir.

Araştırmanın ikinci alt problemi "Türkiye'de folklorik kıyafetler giydirilmiş yapma bebeklerin taşıdıkları özellikler nelerdir?" sorusuna cevap aramak için veri kaynakları yapılaş malzemelerine göre kategorilere ayrılmıştır. Buna göre yedi farklı kategoride (taş bebekler, turistik biblo bebekler, Damal bebek, otantik el yapımı bebekler, bez bebekler, kitre bebekler, Kayseri Yeşilhisar Soğanlı bebekleri) toplam 26 bebek incelenmiştir. Benzer özellikler gösteren bebeklerden sadece biri bulgular bölümünde yer almıştır.

Taş Bebekler

[Foto. 31] Nasreddin Hoca

[Foto. 32] Satı Kadın

Foto 30 ve 31'de taş üzerine boyama yöntemiyle yapılmış geleneksel bebekler yer almaktadır. Nasreddin Hoca hem Türklerin hem de Özbeklerin önemli simgesidir. Taş bebeklerin kıyafetlerindeki aksesuarlar ve renkler göz kamaştırmaktadır. Satı Kadın'ın baş bağlama biçimi Anadolu'nun geleneksel baş bağlama biçimini temsil etmektedir.

Turistik Biblo Bebekler

[Foto. 33] Sarı Kız

[Foto. 34] Asos Gülü

Ege bölgesinde Kaz Dağları'nda ünlü Sarıkız Efsanesi'nin biblosu aynı zamanda turistik özellik taşımaktadır. Aynı bölge Asos civarından temin edilen Asos Gülü isimli biblo bebek de incelendiğinde ikisinin de elinde su taşıdığı ve uzun kıyafetler giydiği görülmektedir. Foto 33 Tipik Anadolu insanını yansıtırken Foto 34 ise eski çağlardaki bayan figürünü yansıtmaktadır.

Damal Bebek

[Foto. 35] Damal Bebek

Ardahan'a ait Damal bebekler özellikle kıyafetlerin simgelediği özelliklerle o bölgenin kadınlarının sosyal durumları hakkında bilgi verir. Kıyafetler renkli ve canlı ise kadının bekâr olduğu düşünülmelidir. Ayrıca baş bağlama biçimleri de bebeğin medeni durumunu simgeler. Foto 35'te görülen bebekte beyaz

yazma olmadığı için bekâr olduğu söylenebilir. Bebeğin kalın çorapları da coğrafi bölgedeki iklimin sert olduğunu vurgulamaktadır.

Doğal Malzemeden Yapılmış Bebekler

[Foto. 36] Koçañçe Bebek

Foto 36'daki Koçañçe bebekler el emeği olup tamamen mısır koçañından yapılmıştır.

Kitre Bebekler

[Foto. 37] Halile ve İbrahim

Kayseri Yeşilhisar Soğanlı Bez Bebekleri

[Foto. 38] Yeliz Bebek

Foto 37'de Dođu Anadolu Bölgesine özđu kıyafetler giydirilmiş kitre bebekler yer almaktadır. Kitre bebek yapımı oldukça özen gerektiren ve zaman alan bir malzeme olup el işçiliğinde geleneksel bebeklerin en önemlilerindedir. Yeliz Bebek kod isimli bebekler Kayseri Yeşilhisar Soğanlı Bez Bebekleri olarak bilinir. Yöre halkı artık malzemelerden bu tip bebekler yapar, bebeklerin yüzü şişe kapağından oluşturulur.

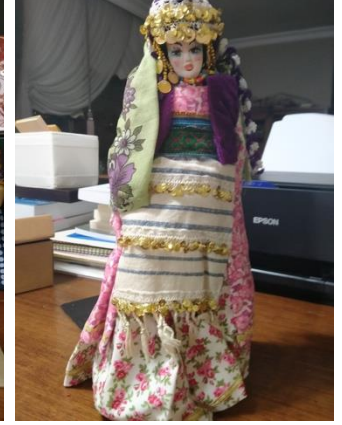
Diğer Geleneksel Bebekler

[Foto. 39] Nevşehirli Sultan Gelin

[Foto. 40] Belkis Kaynana- Hacı Gelin – Kutnu Teyze Üçlüsü

[Foto. 41] Safranbolu Yörüğü

Foto 39’da yer alan Nevşehirli Sultan Gelin kod isimli bebeğin gelinlik kıyafeti üzerinde pullar ve işlemeler bulunmaktadır. Her iki elindeki bebek figürleri doğurganlığı temsil etmektedir. Foto 40 ise geleneksel Anadolu kıyafetleri giymiş kadınları temsil eden Adıyaman Besi bebeklerindedir. Foto 41’deki Safranbolu Yörüğü kod isimli bebek ise daha çok geleneksel Elif bebek formuna benzetilebilir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu bölümde araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar bütüncül olarak tartışılacaktır. Alan yazın taraması sonucu doğrudan konuyla ilgili bir araştırmaya rastlanmamış olup folklorik bebeklerle ilgili araştırmaların sonuçlarından yararlanılmaya çalışılmıştır.

Dünya bebekleri arasında Avrupa coğrafi ve kültürel bölgesindeki porselen bebekler çeşitlilik göstermektedir. Bu çalışmada İrlandalı Amy bebeğin gözlerinin açılır kapanır olması, Leyla Hanım’ın yetişkin görünümüne kıyafetlerine rağmen Bahar bebeğin daha çocuksu görünümü ve Huysuz Virjin kod isimli bebeğin yüz ifadesi bu porselen bebekleri birbirinden ayırtıran özelliklerdir. 19. yy sanat akımlarındaki estetik anlayışı porselen bebeklere de yansımış, modanın temsili ve bir sanat nesnesi olabilecek kadar güzel bebekler üretilmiştir. Bu bebeklerde çocuk figürünün kullanımı 20. yy’da yaygınlaşmıştır. Almanya’nın porselen bebek dünyasına kattığı yeniliklerden biri de “karakter bebekleri” olarak tanımlanan yüz ifadeleri olan bebeklerdir (Manav, 2020: 49-50). Bu doğrultuda yapıldığı yüzyılın temel sanat akımlarının ve modasının etkisiyle porselen bebeklerin bazıları yetişkin temsilde bazıları ise çocuksu niteliktedir ayrıca Huysuz Virjin bebeğinin asık suratlı olmasının temel sebebi karakter bebeği olarak değerlendirilmesiyle açıklanabilir. Porselen olmayan dünya bebeklerine bakıldığında, kategorilerine göre hangi coğrafyadan temin edilmişse o bölgede yaşayan ulusların etnik kimliklerini temsil edici fiziksel özellikler (gözler, ten rengi, saç rengi vb.) ve kültürel semboller bulunan kıyafetler görülmektedir. Bebekler kendi tarihinin modasını gerek saç gerek de kıyafetlerle temsil etmektedir.

Folklorik Türk bebeklerinde baş bağlama sosyal statüyle ilgili önemli veriler sunar. Baş bağlamanın farklı bir tipi Bulgar Gülü kodlu Balkan kökenli bebekte de görülmektedir. Bu detay Bulgaristan’da var olan Türk ve Müslüman kültürünün etkisini düşündürse de bu bebekteki baş bağlama stili Müslüman kadınlara özgü değildir. Anadolu kadınının kıyafetinin en ihtişamlı bölümü olan baş süslemesinin güzel örneklerini bütün yöresel kıyafetli bebeklerimizde görülmektedir. Özellikle Bursa Keles bebeğinin boncuk işlemeli fesi ve Ardahan Damal bebeğinin boncuk örme ve işleme detayları olan başlığı dikkat çekicidir. Bebeklerin kıyafetleri bölgenin iklim koşulları, kültürel faaliyetleri (dans, yemek vb.) hakkında ipuçları verir. Anadolu insanının giyim tarzını yansıtan yöresel kumaşlar kullanılarak ve aslına sadık kalınarak yapılan bu bebekler, yapıldıkları malzemenin ya da yapıldığı yörenin adı ile adlandırılırlar. (Sakin, 2016: 200). Avrupa’daki porselen bebeklerin muadili olabilecek kadar el emeği isteyen bir bebek türü de Türkiye’de kitre bebedir. Kitre bebeğin yüzü özel bir malzemeden yapılmış olmakla birlikte plastikten daha kaliteli bir ham madde

sunar. Manav (2020: 82) Türkiye’de bebek kültüründe bez bebeklerin yanında kitre bebeklerden de söz etmek gerektiğini ve kitre bebeklerin yapımında temel malzemelerin, pamuk ve kitre olduğunu açıklar. Bu özel yapım tekniği kitre bebeğin ne kadar emek gerektirdiğini göstermektedir. Hem Türk folklorik bebeklerinde (Nevşehirli Sultan Gelin) hem de dünya bebeklerinde (Gökkuşluğu Bebek ve Padong Bebek) anne bebek şeklinde doğurganlığın simgesi küçük bebekler kimi zaman kucakta kimi zaman sırtta yer almaktadır.

Bu araştırmada ortaya konan kategori ve kodlar, kişisel arşivlerle oluşturmuş veri kaynakları ile sınırlıdır. Bu nedenle Türk ve dünya bebekleri ile ilgili bir genelleme yapmak mümkün değildir. Ancak araştırmada elde edilen sonuçlardan yola çıkarak aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Türk folklorik bebeklerinde başlık ve baş bağlama konulu bir araştırma yapılabilir.
- Elif bebek ve Barbie bebek üzerine karşılaştırmalı bir çalışma yapılarak kültür endüstrisi üzerine çalışılabilir.
- Türk ve dünya bebeklerindeki takılar ve kıyafet motiflerinin örtük anlamları üzerine araştırma yapılabilir.
- Bebek yapımında malzemenin etkisi üzerine bir araştırma yapılabilir.

Kaynaklar

- AKBULUT, D. (2009). “Günümüzde Geleneksel Oyuncaklar.” *Milli Folklor*, C. 21, S. 84, 182-191.
- ACOSTA-ALZURU, M. C. (1999). *The American Girl Dolls: Constructing American Girlhood Through Representation, Identity, and Consumption*. Unpublished Doctoral Dissertation, The University of Georgia.
- BEGİÇ, H.N. (2016). “Türk Kültüründe Geleneksel Bez Bebekler.” *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C.9, S. 18, 217-228.
- GÜVEN, F. (2018). *Oyuncağın Endüstrileşmesi Sürecinde Kimlik ve Aidiyetin Sürdürülebilirlik Simgesi Olarak “Damal Bebeği”*. IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı. 655-666.
- KARADENİZ, C. ve Atar, M. (2017). “Türkiye’de Oyuncak Müzelerinin Durumu ve Sürdürülebilirliği.” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.16, S. 61, 477-492.
- MACDOUGALL, J. P. (2003). “Transnational Commodities As Local Cultural Icons: Barbie Dolls in Mexico.” *The Journal of Popular Culture*, C. 37, S. 2, 257-275.
- MANAV, B. (2020). *Dünyada Porselen Bebek Kültürü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- SAKİN, N. (2016). “Türkiye’de Geleneksel Kıyafetlerin Yaşatılmasında “Folklorik Yapma Bebekler”.” *Turkish Studies*, C. 11, S. 18, 177-202.
- YAĞMURLU, A. (2019). “Kültürel Diploması: Kuram ve Pratikteki Çerçevesi.” *Selçuk İletişim*, C. 12, S. 2, 1182-1210.
- YANAR, A. ve Karadeniz, C. (2020). “Coğrafi İşaretili El Sanatı Ürünlerine Müzeografik Bir Yaklaşım ve Ankara Örneği.” *Ankara Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 2, 269-283.
- YILDIRIM, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (12. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.